

הרב נחמיה טיילור / הרב הראל ברגר

ביטקוין – בעלות וקניין

רקע

מטבע הביטקוין נכנס לשוק ב-2008 כמטבע וירטואלי. בתחילה (וגם היום), אם כי במשמעות זניחה) המטבעות נוצרו בפעולה הנקראת 'כרייה'. באופן פשוט, כרייה התבצעה ע"י פתרון של חידה מתמטית הדורשת כוח חישוב רב. חידה זו במילים פשוטות הייתה למצוא מקור לתוצאה של פונקציה לא הפיכה, כלומר את האיבר x עבור התוצאה $f(x)$, כאשר f היא פונקציה לא הפיכה (באופן מתמטי קשה עד בלתי אפשרי לומר מה הפונקציה עושה בדיוק). כיום רוב פעולות הכרייה מתבצעות על ידי ארגונים גדולים, כך שפעולה זו כבר אינה רלוונטית. את המכירה של מטבעות ביטקוין מבצעים במערכת ייעודית אנשים פרטיים או חברות ה'כורות' את הביטקוין, וכל אחד יכול לקנות כמות של מטבעות ביטקוין ולהכניס אותם לתוך ארנק וירטואלי הדומה לחשבון בנק. ארנק זה שייך אך ורק לקונה המחזיק מספר ייחודי מזהה. כל פעולה שהוא מבצע בביטקוין מצריכה שימוש באותו שדה מזהה ייחודי. כל משתמש במערכת הביטקוין מחזיק רשימת בלוקים. ברמת העיקרון, מערכת ביטקוין היא שרשרת של בלוקים שבהם מאוחסנים חלקי מידע המתארים פעולות (Transactions) שהקונים ביצעו מתחילת המערכת עד עתה. הרעיון הוא שפעולה נחשבת חוקית רק כאשר די אנשים מסכימים לפרסום של אותה מכירה/קנייה. הסכמה של אדם מסוים לפעולה שהתבצעה ניתנת בהכנסה של הבלוק המכיל את המידע על אודות פעולה זו למערכת הבלוקים שהוא מחזיק. כאשר אחוז מסוים (נאמר, יותר מחצי) של המשתמשים במערכת הביטקוין מסכים לבלוק, הוא נחשב חוקי. למשל, כשאדם רוצה לקנות ספר מאמזון תמורת ביטקוין, הוא מפרסם את הפעולה של קניית הספר ואת סכום הביטקוין לכלל ה'עולם', והם צריכים לאשר זאת. רק לאחר שאחוז מסוים של מחזיקי הביטקוין מסכימים לפעולה זאת, אזי היא נחשבת לחוקית.

הדיון ההלכתי במאמר זה מתייחס לצורה שבה ההלכה מתמודדת עם ביטקוין ולצורה שבה הוא נתפס ופועל במערכות הכלכליות. אין בדיון זה התייחסות לנושא של 'דינא דמלכותא דינא', כי ברצוננו לדון בבעיות העולות בשימוש הביטקוין רק בכלים הלכתיים. בצורה כללית ניתן לייחס את הדיון במאמר זה גם לשאר מטבעות וירטואליים הקיימים ברשת.

עד כה לא התקיים דיון רחב בנושא המדובר במסגרת הלכתית. התייחסות של הרב

שלמה אישון לנושא הביטקוין קיימת במאמר באתר 'כתר'¹ בנושא, אך גישתו שונה מעט מזו הנקטת במאמר זה, היא מצומצמת יותר, והיקף הדינים הנסקרים במאמר הוא קטן יותר.

הצגת השאלות

יש להעלות כמה שאלות בנושא הביטקוין:

- א. במקרים שבהם התורה השתמשה בביטוי 'כסף', האם ישנו גדר הלכתי שנגזר כתוצאה מכך? איך היא נקבעת? האם ישנם מאפיינים מסוימים לאמצעי התשלום החייבים להתקיים, והאם מטבע וירטואלי יכול לשמש ככסף?
- ב. האם הביטקוין נחשב 'שווה כסף' בכל העולם או רק במקומות מסוימים?
- ג. האם גזל ביטקוין נחשב לגזל? יש לחלק שאלה זו לשני מקרים:
  - 1) אדם מפעיל חוות מחשבים כדי לכרות ביטקוין, ומישהו כיבה את המחשבים בצורה פיזית או מרחוק, וכתוצאה מכך פעולת הכרייה הופסקה - האם נחשב אותו אדם לגזלן?
  - 2) אדם פרסם שרשרת בלוקים המתארת העברת ביטקוין מחשבון אחר לחשבון שלו. במילים אחרות, אותו אדם העביר כסף מחשבון אחר לחשבון שלו (כמובן, מדובר בהעברה ללא הסכמת בעל החשבון האחר). ה'עולם' קיבל זאת. האם עבר על גזל?

א. הגדרת כסף

גדולי הרבנים התמודדו בשאלה איך להגדיר כסף בזמנינו, בהם ה'חתם סופר' בתשובותיו² ובמקומות נוספים, ה'עונג יום טוב'³ ועוד. היטיב להגדיר הנושא ה'חזון איש' (חו"מ סי' טז ס"ק כד), וזו לשונו:

האידינא נשתנו ענין המטבעות, דבימי הראשונים כל שיש לו כסף עושה מטבעות, והמלך לא היה מקפיד רק על צורת מטבעות מדינתו. והמטבע היה שווה ערכו בכסף משקלו, ועכשיו כל המטבעות אינן שוות ערכן, ואינן רק שטרי חוב על אוצר הממשלה והיא חייבת לשלם על פי החוזה שבינה ובין הממלכות. ועל פי הקצבה שקצבה להוציא שטרות, היא מוציאה מטבעותיה במדינת ממלכתה... והנה ערך המטבע מג' חומרין. ערך כספה וזהבה, ערך הלואתה, וערך שימושה שנהנין על ידה בשוק המשא ומתן... אך לפי ערך ההלואה שבמטבע ישוב שער המטבע מממלכה וממלכה לקראת רעותה. כי בהמוט ממלכה אחת, יזל טבעה עבורם מפאת אי בטחונם בתשלומי חלק הלואתה...

1. מאמרו של הרב שלמה אישון בנושא ביטקוין:

מאמרים/1078/מטבע_וירטואלי_(ביטקוין)_-/https://www.keter.org.il/

האם נחשב מטבע על פי ההלכה; אמונת עתיך 119 (תשע"ח), עמ' 112-117.

2. חת"מ"ס, שו"ת יו"ד סי' קלד.

3. שו"ת עונג יו"ט, סי' קב.

במיצוי דברי ה'חזון איש' מתברר שלמונח 'כסף' ישנם שלושה מאפיינים: חומר, ממשל וסחירות בין בני אדם. ברור לנו שבזמנינו שיווי המטבע או השטר אינו נגזר מערך החומר שממנו עשוי הכסף, כמו שהיה נהוג בימי חז"ל, אלא הוא פונקציה של החלטות ממשלה או לפי הסכמת בני אדם. בשעה שאנו מתייחסים לביטקוין, ניתן לומר שבארצות שבהן אישרה הממשלה לסחור בו והוא נחשב מטבע עובר לסוחר לעניין קניית נכסי דלא נידי וכן נכסי דנידי, דינו ככסף גמור. ניתן להוסיף ולומר שאם הגדרת 'כסף' נקבעת לפי הסכמות בני אדם, מערכות כלכליות וכדומה, אזי כל מי שמתמש במערכת הביטקוין מסכים דה-פקטו לכך שהביטקוין הוא מטבע עובר לסוחר. המצוות וההלכות שבהן יש צורך בכסף עצמו (בלי קשר לשימוש בשווה כסף) הן מעשר שני, מחצית השקל, קידושי אישה ופדיון הבן. אנו נדון במאמר זה במעשר שני ובקידושי אישה.

ב. מעשר שני

שלוש הלכות נאמרו בנוגע לפדיון מעשר שני, ונצטט את לשונו של הרמב"ם בהלכות מעשר שני (פ"ד ה"ט-ה"א):

[ט] אין פודין פירות מעשר אלא בכסף שנאמר וצרת הכסף, וכן אם פדה לעצמו והוסיף חומש לא יהיה החומש אלא כסף כקרן, ואין פודין בכסף שאינו מטבע אלא בכסף מפותח שיש עליו צורה או כתב (שנאמר וצרת הכסף), ואם פדה בלשון של כסף וכיוצא בו והוא הנקרא אסימון לא עשה כלום, ואין פודין בפחות מפרוטה מפני שהוא כפודה באסימון.

[י] אין פודין במטבע שאינו יוצא באותו זמן ובאותו מקום שנאמר ונתת הכסף בכל אשר תאוו נפשך עד שיהיה ראוי להוצאה, ומטבע מלכים הראשונים אם יוצא משמם פודין בו.

[יא] אינו פודה במעות שאינן ברשותו שנאמר וצרת הכסף בידך, נפל כיסו לבור והוא יכול להוציאו פודה בו מפני שהוא ברשותו.

ביאור דבריו הוא כדלהלן: ביחס להלכה ראשונה נחלקו ר' ישמעאל ור' עקיבא בבירייתא במסכת בבא מציעא (מז ע"ב): 'וצרת הכסף לרבות כל דבר הנצרר ביד דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר לרבות דבר שיש עליו צורה'. הסבירו הראשונים⁴ שהם נחלקו בחשיבות המטבע: לדעת ר' ישמעאל אין צורך במטבע חשוב, ולדעת ר' עקיבא יש צורך במטבע בעל חשיבות. במיצוי המחלוקת בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא יש להקדים את דברי התוספות בהתחלת פרק הזהב,⁵ לפיהם לדעת רבי ישמעאל התורה מחדשת שכדי לחלל מעשר שני, די להשתמש ב'כל דבר הנצרר ביד אף על פי שאינו יוצא בהוצאה, אך שיהיה בו צורה כל דהו'. מה שאין כן לדעת ר' עקיבא, שלשיטתו יש צורך ב'צורה חשובה שתצא בהוצאה'. לכאורה דברי התוספות תמוהים, הלוא נאמר בתורה שצריך להיות

4. ר"ש, מע"ש פ"א מ"ב; תוס' עירובין לא ע"ב ד"ה שפדאן.

5. תוס', ב"מ מד ע"ב ד"ה אסימון.

'וצרת הכסף בידך', ומשתמע מדבריהם שלדעת ר' ישמעאל אין צורך בכלל בכסף, כשהגדרת כסף לכאורה היא מטבע היוצא בהוצאה?⁶ מחדש ה'דברי יחזקאל' (סי' לח) את הדברים הבאים:

...וצ"ל דמתורת כסף אמרינן דש"כ ככסף ומטבע שאינה יוצאה חשיבא ככסף מתורת ש"כ וגם הוא בכלל וצרת כיון דיש עליו צורה, ולר"ע בעי צורה חשובה היוצא בהוצאה ואל"ה אינו בכלל וצרת דאין זה צורת מטבע כלל...

ביאור דבריו הוא כך: לדעת ר' ישמעאל גם מטבע שאין עליו צורה נידון ככסף לענין פדיון מעשר שני מדין שווה כסף, ולדעת ר' עקיבא יש צורך במטבע בעל צורה חשובה היוצאת בהוצאה, זאת אומרת חפץ שייעודו הוא סחר מכר, ואם כן, בכל מטבע שייעודו הוא סחר מכר לדעת ר' עקיבא ניתן לפדות מעשר שני. ניתן להוסיף את דברי בעל 'דרך אמונה' (לרמב"ם שם, ס"ק סד): 'ואין נ"מ איזה צורה או כתב כי העיקר שיצא בהוצאה על ידי זה בתורת מטבע'. כלומר לשיטת ר' עקיבא, אם מדובר על כסף שניתן לסחור בו ויש עליו צורה או כתב, ניתן לפדות בו מעשר שני.

יש להביא את דברי בעל ה'מנחת שלמה' (ח"א סי' עא) הכותב:

נלענ"ד דיתכן שבזמננו גם מטבעות של שאר ארצות, כגון דולאר של ארה"ב, שפיר חשיב ככסף שיש עליו צורה, ויכולים לפדות עליו מעשר שני גם בא"י כפי הערך שיש לאותה מטבע בא"י, דמסתבר שדווקא בזמן חז"ל שערך המטבעות היה תלוי במשקל ובערך של המתכת שיש באותה מטבע, ולכן מטבע של ארץ אחרת היתה נחשבת בשאר הארצות כמתכת גרידא שאין עליה צורה, משא"כ בזמננו שהמטבעות הן כעין שטר מבלי להתחשב כלל עם הערך של המתכת, לכן אף שאין זו ממש מטבע היוצא כי אם באותה מדינה, מ"מ כיון שבכל העולם מתחשבין בזה כמטבע, וערכה חשוב ומשתנה תמיד בהתאם לשער של כסף אותה המדינה...

לאור דבריו ניתן להוסיף שמכיוון שעולם הסחר מכר עבר משימוש במטבעות לשימוש בשטרות נייר ומשם לכסף וירטואלי, אפשר אולי לומר שגם ביטקוין יחשב כבעל צורה חשובה, משום שייעודו הוא סחר לענין פדיון מעשר שני.

הדין השני מתייחס לרמת הסחירות של המטבע שבו פודים מעשר שני, ובלשון הזהב של הרמב"ם: 'עד שיהיה ראוי להוצאה'. דין זה מתייחס לפוטנציאל הממוני הנדרש במטבע על מנת שיהיה אפשר לפדות בו מעשר שני.

הדין השלישי מתייחס לנזילות של המטבע, ובמילים אחרות, ליכולת של האדם להוציא את המטבע בפועל על מנת להשתמש בו לפעילות ממונית כלשהי. בעל 'דרך אמונה', בביאורו (שם, ס"ק פב), כותב:

אף שצריך להשתדל בזה אבל אם אין יכול להוציאו אף על פי שידוע שהוא שם אין יכול לחלל עליו.

6. וכן כתב הרשב"א, עירובין לא ע"ב ד"ה שפדאו.

הוא מדגיש שאי אפשר לחלל מעשר שני במקרה שהמטבע אינו יכול להיות נזיל בשום אופן, אך במקרה שהמשתמש יכול ליצור מציאות שבה המטבע יהיה ראוי לשימוש ויהיה עובר לסוחר, ניתן להשתמש בו כדי לפדות מעשר שני. מעבר לכך, נדגיש שהביטקוין גם כן צריך לענות על הדרישה של 'בידך', כלומר ברשותך (אך לא נדרש שהביטקוין יהיה בידך הממשית). זאת בניגוד להווא אמינא שהמטבע הפודה את המעשר צריך להיות באופן ממשי בידך. כך דורש הרמב"ם בד"ן זה, על בסיס דרשת הספרי.⁷ לגבי ביטקוין, המערכת המאפשרת להמיר ביטקוין לכסף סחיר קיימת, ולכן אין בעיה מצד אף אחד מן הדינים הנזכרים. לפיכך ביטקוין, שיש לו צורה ייחודית בעבור האדם המחזיק בו, יוגדר ככסף אפילו לשיטת ר' עקיבא על פי ההבנה שהעלינו, וייחשב כקיום של 'וצרת הכסף', משום שאפשר להמירו לכסף סחיר או לחלופין להשתמש בו לפדיון מעשר שני. בצורה כזו, ביטקוין יוכשר למעשר שני. כדי להגדיר צורה ייחודית כאן, נוכל להתייחס לכך שהמטבע מופיע תחת שמו של האדם.

ג. קידושין

נאמר בגמרא (קידושין יב ע"א): 'אמר שמואל קידשה בתמרה מקודשת חיישין שמא שוה פרוטה במדי'. בעניין קידושין בשווה כסף, נאמר בגמרא ששיטת שמואל היא שאישה מתקדשת בתמרה משום שחוששים שבמקום אחר בעולם יש בה שווה פרוטה. באמירה זו מחדש שמואל שההגדרה של שווה הפרוטה היא על פי העולם הגלובלי ולא רק על פי מקומו ושעתו. אם ניתן לתלות שבמקום אחר בעולם החפץ יכול להיות שווה לפרוטה, האישה מקודשת. הרמב"ם (הל' אישות פ"ד הי"ט) הכריע כדעת שמואל להלכה, וכך הוא כותב:

המקדש בפחות מפרוטה אינה מקודשת, קידשה באוכל או בכלי וכיוצא בו ששווה פחות מפרוטה הרי זו מקודשת בספק וצריכה גט מספק שמא דבר זה שווה פרוטה במקום אחר, הא למדת שכל המקדש בשווה כסף אם היה שווה פרוטה באותה המדינה הרי אלו קידושי ודאי ואם אינו שווה פרוטה הרי אלו קידושי ספק. יראה לי שאם קידש בתבשיל או בירק שאינו מתקיים וכיוצא בהם אם לא היו שווה פרוטה באותו המקום אינה מקודשת כלל שהרי דבר זה אינו מגיע למקום אחר עד שיפסד ויאבד ולא יהיה שווה כלום, ודבר של טעם הוא זה וראוי לסמוך עליו.

'הגהות מיימוניות' על אתר מעיר 'כך פר"ח ושאר רבוותא ודלא כה"ג שפסקו דלא קיי"ל כשמואל דאמר חיישין שמא שוה פרוטה במדי'. והוסיף המגיה שם: הטור סימן ל"א הביא לשון זה של הרב (הרמב"ם) וכתב ז"ל ולפי דבריו אם ידוע ששווה פרוטה בשום מקום מקודשת מן התורה. אבל ר"י ז"ל כתב שאפילו ידוע

7. ספרי, פ' ראה פיסקא קז.

שווה פרוטה בשום מקום לא הוּו קידושי ודאי ולעולם הוּו קידושי ספק אפילו אינה מתקיימת להוליכו למקום ששווה פרוטה וכך הוא מסקנת א"א ז"ל עכ"ל. הסביר בעל 'אבן האזל' את שיטת הרמב"ם וכותב:

אבל גבי קידושין כיון דיש מציאות שהחפץ יהי' שווה לאישה פרוטה כגון אם הולכת עכשיו למדי ותביא החפץ לשם ותקבל פרוטה לכן בזה מהני הא שקבלה האישה מדעתה והוי כאומרת לדידי שווה לי, ובזה מהני לדידי שווה לי כיון דאין אנו אומרים שהחפץ בוודאי אינו ממון כיון דבמדי הוא ממון וגם כאן אפשר שיהי' ממון חשוב אצל האישה לכן מהני קבלתה, וכל זה הוא בשביל דגבי קידושין לא אמרינן אין לממון אלא מקומו ושעתו, וכמ"ש, ועיין מש"כ בזה באריכות בדברי הרמב"ם פ"ג מהל' שכירות הל' ג'.

מדבריו אנו לומדים כשאנו באים להגדיר את המושג של שווה כסף, שאפשר להסתמך בהלכות קידושין על סמיכות דעת של האישה לומר 'לדידי שוי לי'. יש להדגיש שאין בדברים אלו כדי לתת ערך ספציפי לחפץ במידה ונצרך שכזה, אלא לאפשר את עצם הגדרת החפץ כשווה ממון. אי לכך בדיון שלנו, ניתן יהיה להגדיר את הביטקוין כבעל שווי ממוני בצורה של 'שווה פרוטה במדי'.⁸ נוסף על כך, לאור העובדה שניתן לקנות בביטקוין בכמה חנויות במרשתת (אינטרנט), דוגמת אמזון, נוכל להגדיר את שווי הכסף גם במדינה שבה לא מוגדר ביטקוין כסחיר באופן ישיר ע"י טענת כפר גלובלי. נראה שטעם הסברה הוא שמכיוון שקיימת אפשרות להשתמש בביטקוין כמטבע לקניית סחורה במרשתת, נעשה המטבע כבעל ערך גם במקום שבו נעשתה הקנייה, אף שהוא אינו נחשב כמטבע עובר לסוחר באותה מדינה.

ד. דיני גזל

את המקרה הראשון, שבו אדם מכבה את המחשבים בצורה פיזית או מרחוק, יש לדון כמקרה שבו נמנע רווח. לאור העובדה שאין נזק ממשי, אלא רק מניעת הכנסות עתידיות, לא ניתן לחייב את הגזלן/מזיק. לגבי המקרה השני יש לדון אם ניתן להגדיר את פעולת ההעברה/לקיחה של ביטקוין מחשבון אחר כפעולת גנבה או לא. במילים אחרות, הספק הוא אם פעולה שנעשית בלחיצה על מקש במקלדת המחשב נחשבת כפעולת גזלה ויחולו על פעולה זו קנייני גנבה. אין בדיון זה התייחסות לצורת הפעולה של המקלדת, אם נקישת המקש פותחת מעגלים חשמליים קלסיים או שהיא מעבירה את המידע בצורה מתקדמת יותר. הדיון כאן נסוב על עצם הפעולה שבה אדם מקיש על מקש ומתבצעת תגובה של המחשב כתוצאה מכך. מקובלנו שלחיצת כפתור נחשבת מעשה בידיים בכל התורה כולה, בין נחשב כמעשה בידיים ובין נחשב ככוחו.⁹ לפיכך, אם אדם לוחץ על כפתור במחשבו האישי כדי לתקוף משתמש אחר, ואין שום מעכב

8. נרחיב זאת בהמשך בדיון לגבי גזל.

9. עיין אנציקלופדיה תלמודית ערך חשמל, כרך י"ח עמ' קנ"ה והלאה.

משמעותי על רשת הנתבים, ניתן להתייחס למקרה שכזה בתור מזיק בידיים, כדברי תוספות (ב"ק יז ע"ב ד"ה זרק כלי):

נראה דאם זרק אבן או חץ על הכלי ובא אחר וקדם ושברו דפשיטא דחייב ולא שייך כאן מנא תבירא תבר דאי אזלינן נמי הכא בטר מעיקרא לא משכחת בצורות ח"נ וסברא פשוטה היא לחלק בין זורק אבן לזורק כלי עצמו...

הש"ך¹⁰ פוסק כדברי התוספות בעקבות ה'נמוקי יוסף' והב"ח. מכאן למדנו כי שליחת פקודות דרך המרשתת כדי לתקוף משתמש אחר נחשבת כחץ שנזרק על כלי שנידון בטר מעיקרא.¹¹ לאחר שנקבע שפעולת נקישת המקש נחשבת כפעולה של נזק, עלינו לצעוד צעד קדימה. בתחילת פירושו לפרקי אבות כותב רבנו יונה: 'שהרי כתוב לא תגזול וכל נזיקין בכלל אותו הלאו', וא"כ אותם הכללים שחלים בהלכות נזיקין יחולו גם על דיני גזלה. בספרו של הגאון ר' זלמן נחמיה גולדברג, 'נתיב מצוותיך' (עמ' 340), הוא מוכיח מסוגיית הגמרא בבא קמא,¹² וכך נכתב שם:

...שההבדל בין גזלן למזיק... הוא בין עשה קנין שאז נחשב גזלן לבין לא עשה קנין שאז נחשב מזיק. לפי"ז מזיק הינו גזלן רק שחסר קנין גזילה ובזה מסתבר שעובר בלאו דלא תגזול והרי זה כגזלן שגזל ולא עשה קנין כגון שמשך הגזלן בהמה לגזולה ומתה ברשות בעלים שפטור ומ"מ נראה שעבר בלא תגזול. וכן הגזלן קרקע אף שאין לו קנייני גזילה, מ"מ עבר בלאו דלא תגזול וממילא גם מזיק בגרמא עובר בלאו דלא תגזול וכמו שנתבאר לעיל.

מתברר שבנקישת המקש יש יסוד להניח שפעולה זו תיחשב לפעולת גנבה, אך עדיין יש לדון: מה בדיוק לקח הגנב?

שאלה זו נוגעת לבעיה מורכבת יותר, למשל: אדם מעביר מחשבון של אדם אחר סכום כסף לחשבונו האישי, ללא ידיעת חברו. האם ניתן לומר כי גנב משהו מאותו אדם? לכאורה, אין פה קנייני גנבה, משום שלא ברור מהו החפץ שנגנב. גם כשהגנב ירצה להמיר את הסכום הנגנב לכסף פיזי, אין זה החפץ שנגנב מן החשבון. זאת משום שהחשבון עצמו מכיל מספרים בלבד, כסף וירטואלי, ולא כסף פיזי. כך פועלת המערכת הפיננסית העולמית, ללא שימוש נרחב בחומרים פיזיים, כגון זהב וכו'. במידה רבה ניתן לומר כי גם במקרה שלנו, כאשר אדם גונב ביטקוין וממיר אותו לאחר מכן בכסף פיזי, או קונה בביטקוין חפץ פיזי - אין מדובר כבר על אותו ביטקוין שנגנב. אם כן, איך נוכל לחייב את הגנב?

בצורה פשוטה, ניתן להחיל את 'דינא דמלכותא דינא' על מנת לחייב את הגנב, הן במקרה של הבנק הן במקרה שלנו, אך מטרתנו במאמר זה היא לבנות תשתיות הלכתיות ללא שימוש בגורמים אחרים. נראה לומר מהלך הלכתי חדש בהבנת המערכת הכלכלית העולמית.

10. ש"ך, חו"מ סי' שפח ס"ק כח.

11. עיין קצות החושן, סימן ש"צ ס"ק א'.

12. ב"ק צח ע"א 'הזורק מטבע' וכו'.

נאמר בגמרא (גיטין ע"א):

דתניא: אם לא יגיד - פרט לאלם שאינו יכול להגיד; אמאי? הא יכול להגיד מתוך הכתב! אמר ליה אביי: עדות קאמרת? שאני עדות, דרחמנא אמר: מפיהם - ולא מפני כתבם.

הגמרא מסבירה מדוע אילם אינו יכול להעיד מתוך הכתב, וחידשה הגמרא שישנה גזרת הכתוב 'מפיהם ולא מפני כתבם'. מסביר רש"י שם: 'ולא מפני כתבם - יעידו בב"ד דלא דמי לשטר שחתמוהו ביומו דההוא אורחיה להכי'. בהבנת דברי רש"י נחלקו ה'אבני נזר'¹³ וחידושי הרי"ם.¹⁴ טוען שכמו במלאכות של שבת, שבהן החיוב הוא רק כשהמלאכה נעשית כדרכה, למשל קצירה כדרך קצירה, הוצאה כדרך הוצאה, כך הדין בעדות. הדרך להעיד היא רק בדיבור ולא בכתיבה, ולכן קיים פסול של 'מפיהם ולא מפני כתבם'. מחדש הרי"ם ששטר המיועד לראיה ביד חברו דאורחיה בכתיבה, השטר הוא כשר וקביל לעדות בבית דין. ממשיך הרי"ם ומסביר שהמקור לפסול אילם לעדות הוא מהמילים 'אם לא יגיד' ולא מההלכה של 'מפיהם ולא מפני כתבם', כי אילם דרכו להעיד בכתב ולא חל עליו הדין של 'מפיהם'. לכן כאמור הפסול של אילם נלמד מהמילים 'ולא יגיד', כי מי שאינו ראוי להגיד, אינו יכול להיות עד. על פי זה רצה בעל חידושי הרי"ם לחדש שגם נדר בין אדם לחברו יכול להיעשות בכתב, כי אחת מדרכי התקשורת בין אדם לחברו היא כתיבה (אורחיה בהכי). כנגד חידושו של 'חידושי הרי"ם' יצא ה'אבני נזר' והעיר על הרי"ם שלפי הבנתו ברש"י שסיבת הפסול של עדות מפני הכתב היא משום 'דלאו אורחיה', היה צריך רש"י לכתוב 'דשאני עדות דלאו אורחיה'. הוא ממשיך לשאול: דא"כ למה צריך קרא דפיהם ולא מפני כתבם, תיפוק לי' דעדות שלא כדרכו אינה עדות מצד הסברה, כמו בשבת שבה קצירה היא רק כדרך קצירה. לכן דוחה 'אבני נזר' את הבנת הרי"ם ברש"י וטוען שהפסול של עדות בכתב הוא כפשוטו דגלי קרא בעדות שכתובה לאו כדיבור. הוא ממשיך להסביר שהסיבה שהכשירו שטר היא אחרת. למסקנה טוען ה'אבני נזר' שלפי הרי"ם, שאופייה של עדות הוא כמו אופי המלאכות בשבת, דהיינו כדרכו - גם בנדר שבין אדם לחברו, אף שאפשר לנדור בפה, נדר בכתב גם יחול, כי אורחיה בהכי. אלא שלפי דעתו פסול 'מפני כתבם' הוא משום דלאו כדיבור דמי, ורק במידי דלאו אורחיה בדיבור אלא בכתב אזי כתיבה הוי כדיבור. לכן שבועה ונדר שבין אדם לחברו הם בדיבור, וממילא לא שייך לומר שכתבתו הוי כדיבור. לפי חידושי הרי"ם, נוכל להגדיר את הפעילות הכלכלית בעולם, ובפרט של ביטקוין, כ'אורחיה' חדש, ונחיל עליה את כל דיני חושן משפט. זאת אומרת, מכיוון שמרבית הכסף בעולם אינו כסף פיזי, אלא כסף וירטואלי, ולאור דברי ה'חזון איש' המבסס את התייחסותו לכסף על הסכמה חברתית, אדם הגונב שטרות כסף מחברו נחשב גזלן, אף שלא גזל מטבע בעל ערך חומרי. זאת משום שישנה הסכמה חברתית ודרך העולם להתייחס לכסף על פי הערך המוסכם בלבד.

13. אבני נזר, יו"ד סי' שו.

14. שו"ת הרי"ם, יו"ד סי' יד.

בדורות מאוחרים יותר, ה'אורחיה' של כסף אינו רק חומרים פיזיים (שטרות או מטבעות וכו'), אלא ערכים דיגיטליים השמורים במערכת הבנקאות העולמית. בצורה דומה, גם ביטקוין ודומיו שמורים כערכים דיגיטליים במערכת עצמאית, ולכן נדון בהם כ'אורחיה', בדומה למערכת הבנקים העולמית. ניתן לומר כי גם ה'אבני נזר' יכול להסכים למסקנה זו, משום שאין לנו גזרת הכתוב המפקיעה הגדרה זו מכסף. ניתן לחדד ולומר כי במהלך ההיסטוריה עבר אופיו של כסף מערך של מתכת מסוימת לשווה כסף. משם עבר אופיו לשטרות בעלי ערך מוסכם, ובשנים האחרונות לערכים דיגיטליים. על פי המהלך הזה אדם המעביר סכום כסף מחשבון של אדם אחר לחשבון האישי ללא ידיעת חברו ומושך את הסכום מחשבון הבנק יעבור על איסור גנבה, כי שינה את הערכים הדיגיטליים בחשבון חברו, וקנייני גנבה נעשים על ידי משיכת הכסף מחשבון. הוא הדין כאשר אדם גונב ביטקוין וממיר אותו לאחר מכן בכסף פיזי - איסור גנבה נעשה בשעת נקישת המקש, וקנייני גניבה חלים בשעת ההמרה.

סיום

תובנות אלו הן אומנם מחודשות, אך נראה לנו שעל התבוננות בחידושו הנפלא של בעל 'חידושי הרי"ם' נוכל לבנות תשתיות הלכתיות מחודשות בעולם של תמורות פיננסיות וכלכליות. תורתנו היא תורת חיים ו'הפוך בה והפוך בה דכולה בה', כלשונו של התנא באבות (פ"ה מכ"ב).

